

19. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст.546.

Анотація

Антонюк У. В. Поняття і види екологічних ліцензій в Україні. – Стаття.

Досліджуються особливості здійснення функції екологічного ліцензування в Україні, а також поняття, ознаки, юридична природа і види ліцензій, які застосовуються у сфері охорони довкілля і раціонального природокористування.

Ключові слова: довкілля, ліцензія, ліцензування.

Аннотация

Антонюк У. В. Понятие и виды экологических лицензий в Украине. – Статья.

Исследуются особенности осуществления функции экологического лицензирования в Украине, а также понятие, признаки, юридическая природа и виды лицензий, которые применяются в сфере охраны окружающей среды и рационального природопользования.

Ключевые слова: окружающая среда, лицензия, лицензирование.

Summary

Antoniuk U.V. The concept and types of ecological licenses in Ukraine. – Article.

The features of realization of function of the ecological licensing are investigated in Ukraine, and also concept, signs, legal nature and types of licenses, that are used in the field of guard of environment and rational using nature.

Keywords: environment, license, licensing.

І.В. Барчук

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Івано-Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОРИСТУВАННЯ ВОДНИМИ ОБ'ЄКТАМИ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ НА УМОВАХ ОРЕНДИ ЗГІДНО НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У зв'язку з тим, що договір виступає правовою формою як економічних, так і екологічних відносин, виникає необхідність у з'ясуванні суті договору на користування природними ресурсами, його елементів та ролі у регулюванні даної групи суспільних відносин. Сьогодні набуває поширення договір оренди водних об'єктів (їх частин). Тому ефективне використання водних ресурсів для різних цілей на основі договорів стає найбільш актуальним. У таких договорах повинні бути відображені заходи економічного стимулювання раціонального використання та охорони вод, не допущення їх забруднення, засмічення та вичерпання тощо.

Питання використання та охорони водних об'єктів були відображені в працях науковців, зокрема: В.І.Андрейцева, Г.А.Бистрової, Ю.А.Вовка, С.О.Генсірука, А.П.Гетьмана, В.І.Гордєєва, Н.Р.Малишевої, В.Л.Мунтяна, В.В.Петрова, Г.М.Полянської, В.К.Попова, М.В.Шульги та ряду інших.

Праці названих та інших авторів мають важливе наукове та практичне значення. Висновки та пропозиції, які вони містять, спрямовані на пошук шляхів найбільш ефективної правової охорони водних об'єктів. Разом з тим роботи цих науковців стосуються, в основному, загальних проблем правової охорони водних ресурсів України. До того ж окремі праці недостатньо пов'язані з сучасним водним законодавством, базуються на правових нормах, які на сьогоднішній час змінені або втратили чинність. Все це зумовлює потребу у проведенні наукового дослідження щодо правового регулювання договору оренди водних об'єктів місцевого значення.

Дана стаття має на меті визначити поняття та особливості договору оренди водного об'єкта місцевого значення чи його частини, умови, порядок укладання та його форми; права та обов'язки сторін; зміни і припинення договору; відповідальність сторін за невиконання обов'язків за договором та інше.

Аналізуючи чинне екологічне законодавство, слід відмітити, що статтею 51 Водного кодексу України передбачено можливість тимчасового використання природних об'єктів і ресурсів на договірній основі. При цьому по відношенню до деяких природних об'єктів

законодавець закріпив можливість їх використання на умовах оренди. Проте лише ті природні об'єкти можуть бути надані в оренду, по відношенню до яких встановлене необхідне правове підґрунтя.

Саме у Водному кодексі України вперше була закріплена можливість оренди водного об'єкта. Зокрема згідно статті 51 ВК України в оренду водні об'єкти (їх частини) місцевого значення, до яких належать малі річки, можуть надаватися лише для спеціальної мети – риборозведення, виробництва сільськогосподарської і промислової продукції, у лікувальних і оздоровчих цілях [1]. Таким чином, право користування водними об'єктами (їх частинами) на орендній основі має суворе цільове призначення і повинно оформлюватися договором.

Виходячи із змісту статті 5 Водного кодексу, до водних об'єктів місцевого значення належать поверхневі води, що є і використовуються в межах однієї області і не віднесені до водних об'єктів загальнодержавного значення [1]. Саме для визначення таких водних об'єктів наказом Державного комітету по водному господарству затверджено положення від 03.06.97. №41 «Про затвердження переліку річок та водойм України, що віднесені до водних об'єктів місцевого значення» [4].

Як вказується у Водному кодексі, право водокористування на умовах оренди оформлюється договором, проте не наводиться його поняття. Аналізуючи норми екологічного законодавства, договір оренди водного об'єкта можна визначити як угоду двох сторін, за якою орендодавець надає орендареві водний об'єкт або його частину для цільового використання за певну плату на відповідний строк, а орендар зобов'язується використовувати його за цільовим призначенням, вчасно вносити орендну плату та дотримуватись еколого-правових та інших приписів.

Сторонами цього договору виступають орендодавець в особі уповноважених державних органів (Верховної Ради Автономної Республіки Крим та обласних Рад) та орендар (водокористувач). Аналізуючи зміст даної статті, бачимо, що кількісний склад орендодавців водних об'єктів набагато менший, ніж, наприклад, це передбачено для надання в оренду земельних ділянок. Проте у ВК України передбачена

можливість передачі орендодавцями окремих повноважень по наданню водних об'єктів місцевого значення у користування відповідним органам виконавчої влади на місцях чи іншим державним органам. Такий підхід, на думку В.І.Гордєєва, є виваженим. При цьому фактично законодавчо закріплений орендодавець добровільно відмовляється від своїх повноважень на користь інших органів [3, с.69-71].

Згідно статті 42 ВК України водокористувачами в Україні можуть бути підприємства, установи, організації та громадяни України, іноземні фізичні, юридичні особи та особи без громадянства [1]. Оскільки орендарі виступають водокористувачами, тому слід вважати, що у частині 1 статті 42 окреслено і коло орендарів. Проте слушним було б розширити дану статтю, окресливши перелік осіб, що можуть бути орендарями. Слід звернути увагу на те, що використання водного об'єкта або його частини на умовах оренди дозволяється громадянам лише у випадку, коли вони зареєструються як суб'єкти підприємницької діяльності. Інакше даний об'єкт вони не зможуть використовувати виключно за цільовим призначенням. Як видно з переліку цільового використання, орендар має право застосувати декілька видів водокористування. Зокрема, орендарі мають право здійснювати забір води з водного об'єкта (виробництво сільськогосподарської та промислової продукції), а також використовувати водну поверхню чи середовище водного об'єкта для риборозведення, використання в лікувальних та оздоровчих цілях. Тому для інших цілей даний об'єкт не може бути зданий в оренду. У разі його використання орендарем у інших цілях слід ставити питання про дострокове припинення орендних відносин.

Для укладання договору оренди водного об'єкта місцевого значення (його частини) необхідною є взаємна згода сторін – орендаря і орендодавця, що буде визначати поведінку його сторін в процесі реалізації своїх інтересів та виражатиме єдність волі сторін у договорі. Саме згода сторін у договорі покладає основу їх рівності у взаєминах, тому умови договору, права та обов'язки сторін та інші елементи договору визначаються з врахуванням цієї рівності [4; с.65]. Крім того, необхідним є попереднє погодження умов договору з державними органами охорони навколишнього природного середовища та водного

господарства.

У ВК України відсутня норма щодо форми даного договору. Згідно Цивільного кодексу України угоди можуть бути укладені як в усній, так і письмовій формі (простій чи нотаріальній). Досліджуючи екологічне законодавство, слід зазначити, що договір оренди водного об'єкта (його частини) повинен бути укладений у простій письмовій формі шляхом укладання єдиного документу, підписаного сторонами, що не потребує обов'язкового нотаріального посвідчення, оскільки це прямо не вказано у Водному кодексі. Але це не позбавляє сторони можливості оформити дану угоду в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса.

Як вказується в статті 51 ВК України, умови, строки та плата за оренду водного об'єкта (його частини) визначається в договорі за погодженням сторін. На нашу думку, істотні умови договорів оренди водних об'єктів місцевого значення повинні бути безпосередньо відображені у ВК України. За аналогією із Законом України «Про оренду землі» до таких умов слід віднести: 1) об'єкт оренди (весь водний об'єкт чи його частина, з обов'язковою вказівкою його місце знаходження); 2) цільове використання; 3) умови і порядок його повернення; 4) права і обов'язки сторін; 5) строк дії договору оренди; 6) орендна плата; 7) порядок обмеження чи призупинення використання водного об'єкта чи його частини [3; с.69-71].

Для правової характеристики договору оренди водного об'єкта чи його частини необхідно звернутись до аналізу предмета договору. Водний об'єкт місцевого значення – це природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (річка, озеро, водосховище, ставок, канал), знаходяться і використовуються в межах однієї області і які не віднесені до водних об'єктів загальнодержавного значення [1]. Предмет договору – це мала річка, яка нерозривно пов'язана із землею. Тому вважаємо за доцільне звернутись і до поняття «землі водного фонду». Так, згідно статті 4 Водного кодексу України до складу земель водного фонду належать землі, зайняті морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами; прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм тощо. Об'єктом договору оренди водного об'єкта чи його частини виступає

мала річка чи її частина. В оренду передається сама мала річка, а не земельна ділянка водного фонду, хоч, як уже зазначалось, ці два об'єкти тісно взаємопов'язані. Згідно екологічного законодавства земля, води та інші природні об'єкти є самостійними об'єктами екологічного права, хоч і перебувають у тісному нерозривному зв'язку та здійснюють вплив один на одного. Тому у Водному кодексі України окремо звертається увага на те, що водні відносини регулюються цим Кодексом, а земельні, гірські, лісові відносини, що виникають при користуванні водними об'єктами, регулюються відповідним законодавством України [3; с.70].

Не виключається також багатооб'єктність у конкретному договорі, яка може виступати у формі сукупності декількох природних об'єктів або в сукупності декількох природних об'єктів з майновими об'єктами. Наприклад, в договорі оренди частини водного об'єкта об'єктами можуть виступати природний (частина водного об'єкта) та майновий (будівля) об'єкти, проте різнорідні за своєю природою ці об'єкти не зливаються в єдиний об'єкт договору, вони зберігають свою самостійність в цьому договорі. Необхідно зауважити, що практика застосування змішаних видів договорів в екологічному законодавстві поширюється. Наприклад, в статті 4 Закону України «Про оренду землі» вказується, що об'єктами оренди можуть бути земельні ділянки з насадженнями, будівлями, спорудами, водоймами, розташованими на них, якщо це передбачено договором оренди [5]. Тому доцільно було б внести відповідні зміни і уточнення до цієї статті, де вказати категорію земель, оскільки мова йде у даному випадку про землі водного фонду [6; с.140].

Строк дії договору оренди водного об'єкта (його частини) є його істотною умовою. Під строком розуміється момент чи відрізок часу (період), з настанням чи закінченням якого закон пов'язує певні правові наслідки. У ВК України в статті 50 вказуються строки спеціального користування водними об'єктами, зокрема, законодавець поділяє його на короткострокове (до 3 років) та довгострокове (від 3 до 25 років). Вважається, що продовження строків у договорі здійснюється за взаємною згодою сторін, адже інакшого у водному законодавстві України не встановлено. Отже, в оренду водний об'єкт місцевого значення чи його частина може бути зданий на строк до 25 років, а в разі потреби строк

може бути продовжений до 50 років. У разі коли строк у конкретному договорі не визначений сторонами і між ними виник спір про строк в договорі, то слід виходити із строків, встановлених законодавцем. Тому дуже важливо, щоб у кожному договорі був вказаний строк його дії, так як по закінченню строку настають певні наслідки: припинення договору, право на його поновлення та інше. У всіх випадках строки у договорах повинні бути визначені за взаємною згодою сторін.

Наступною істотною умовою, що обов'язково повинна бути передбачена в договорі, є орендна плата. Орендатор сплачує за водний об'єкт орендну плату, розмір якої визначається та може бути змінений лише за згодою сторін у договорі.

Права та обов'язки сторін знаходяться у тісному взаємозв'язку, хоча кожне з цих правових понять зберігає свою відносну самостійність. В загальнотеоретичній літературі право розглядається як належна уповноваженій особі з метою задоволення своїх потреб міра дозволеної поведінки, що забезпечується юридичними обов'язками інших осіб [7; с.24]. Юридичний обов'язок – це належна міра необхідної поведінки зобов'язаної особи, якій особа повинна слідувати згідно з вимогами уповноваженого з метою задоволення його інтересів [7; с. 26]. Аналіз змісту різних еколого-правових договорів свідчить, що в кожному договорі сторони виступають по відношенню одна до іншої уповноваженими і зобов'язаними особами. Міра дозволеної та належної поведінки в договорах визначається сторонами з урахуванням вимог відповідного законодавства, а якщо в законодавстві це питання не вирішене, тоді самі сторони встановлюють за взаємною згодою права та обов'язки.

У всіх договорах оренди природних ресурсів уповноважена особа вправі вимагати передачі їй у користування конкретний природний ресурс, що обумовлено договором, а зобов'язана особа повинна передати даний природний ресурс. Ціна в договорі оренди водного об'єкта проявляється у виплаті орендної плати, підвищенню якості природних ресурсів тощо. У однієї сторони виникає обов'язок здійснювати плату за договором, а в іншій – право вимагати оплати у разі неналежного виконання цього обов'язку іншою стороною. Особливе значення має

правильне визначення прав та обов'язків в договорах оренди водних об'єктів із врахуванням мети договору. Мета в кожному договорі визначається з врахуванням інтересів сторін, особливостей об'єкта використання та інших ознак. Тому так суттєво передбачити у кожному конкретному договорі перелік прав та обов'язків сторін.

Загальною метою кожного еколого-правового договору є цільове та раціональне використання природного об'єкта, досягнення сприятливого екологічного та економічного результату [4, с.83]. Наприклад, у разі передачі в оренду частини водного об'єкта для виробництва сільськогосподарської продукції, то комплекс прав та обов'язків визначається цією метою. Зокрема, орендар зобов'язаний виконувати поставлену перед ним мету, ефективно використовувати переданий йому водний об'єкт (чи його частину), не допускати спричинення шкоди іншим природним ресурсам та природокористувачам, дотримуватись екологічних нормативів, покращувати якість водних ресурсів водного об'єкта чи його частини та не допускати її забруднення, засмічення чи вичерпання, компенсувати шкоду, заподіяну іншим природокористувачам та їх майну, тощо. В той же час орендар має право виробляти сільськогосподарську продукцію на наданому йому водному об'єкті чи його частині, будувати за погодженням з орендодавцем необхідні споруди, пов'язані з використанням водного об'єкта, розпоряджатись отриманими доходами і продукцією від його використання, вимагати усунення перешкод у користуванні орендованим об'єктом, відшкодування збитків та ін. На орендодавця також покладається сукупність прав та обов'язків, до яких, зокрема слід віднести такі права, як встановлювати розмір та порядок внесення орендної плати, перевіряти дотримання орендарем умов договору щодо використання водного об'єкта, давати згоду на пролонгування договору оренди тощо. А до обов'язків орендодавця будуть відноситись наступні: надання водного об'єкта в оренду відповідно до умов договору, створення необхідних умов для ефективного використання водних ресурсів водного об'єкта, компенсування витрат орендаря, спрямованих на поліпшення якості водних ресурсів даного водного об'єкта, не допускати порушення прав та законних інтересів орендаря тощо.

В процесі виконання договору оренди водного об'єкта чи його частини може виникнути потреба у розірванні договору. У законодавстві містяться загальні норми про розірвання договору та наведені ряд підстав, що ведуть до припинення договору з ініціативи однієї з сторін. Зокрема, на вимогу однієї з сторін договору оренди договір може бути розірваний за рішенням господарських судів, якщо одна із сторін не виконує умови договору. Також орендодавець вправі вимагати розірвання договору, якщо орендар не вносить своєчасно орендну плату, забруднює, засмічує чи виснажує водний об'єкт чи його частину тощо. Крім того, згідно статті 55 Водного кодексу України право юридичних осіб на оренду водного об'єкта чи його частини буде припинено, якщо ліквідований орендар – певна юридична особа чи фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності; у разі визнання водного об'єкта такою, що має особливе державне значення, наукову чи культурну цінність тощо [1]. При цьому вказаний перелік підстав не є вичерпним, тому можливі й інші підстави припинення договору оренди водного об'єкта.

Одним із заохочувальних заходів до ефективного використання водних ресурсів водного об'єкта чи його частини є передбачення в договорі оренди даного водного об'єкта заходів економічного стимулювання такого раціонального використання та охорони. Доцільним було б всі заходи економічного стимулювання відобразити в окремій угоді, що додається до договору. Цю угоду слід розглядати як невід'ємну частину основного договору. Стимулювання повинно здійснюватись у двох напрямках: за ефективне використання рибних водойм та відтворення рибних запасів. Особливе значення набуває стимулювання штучного розведення риб на рибоводних заводах та в інших рибоводних господарствах. На наше переконання, було б доцільним у договорі оренди водного об'єкта чи її частини з метою риборозведення обумовлювати заходи стимулювання за високі результати штучного розведення риб, що сприяло б раціональному використанню даного водного об'єкта.

Екологічне законодавство передбачає можливість припинення договору оренди водних об'єктів (їх частин). Нормальним і найбільш прийнятним логічним завершенням еколого-правового зобов'язання – це його виконання. Отже, зобов'язання припиняє своє існування, якщо воно

виконано відповідно до його змісту (предмет оренди, місце, час, мета, спосіб тощо). Обставини, з якими пов'язане припинення договірною зобов'язання, прийнято називати підставами припинення зобов'язання [4, с. 97-98].

Таким чином, усе вищенаведене дозволяє зробити висновки про те, що:

1) під договором оренди водного об'єкта чи його частини слід розуміти угоду двох сторін, за якою орендодавець надає орендареві малу річку або її частину для цільового використання за певну плату на відповідний строк, а орендар зобов'язується використовувати її за цільовим призначенням, вчасно вносити орендну плату та дотримуватись еколого-правових та інших приписів.

2) недостатньою є наявність лише однієї статті у Водному кодексі України про оренду водних об'єктів чи їх частин.

3) слід розширити перелік річок та водойм України, що віднесені до водних об'єктів місцевого значення і відповідно збільшити кількість водних об'єктів місцевого значення, які можна надавати у користування, в тому числі в оренду, що обумовлено їх виключним економічним та екологічним значенням.

Література

1. Водний Кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - №24. - Ст.189.
2. Про затвердження переліку річок та водойм України, що віднесені до водних об'єктів місцевого значення. Наказ Державного комітету України по водному господарству від 03.06.97. №41// Офіційний Вісник України.-1998. - №2 від 29.01.98. – ст. 60.
3. Гордеев В.И. Использование водных объектов на условиях аренды.// Гордеев В.И.// Підприємництво, господарство і право. – К. - 2001. - №12. - С.69-71.
4. Соколова А.К. Договоры на пользование природными ресурсами. /Соколова А.К.// К., 1998. – 154с.
5. Про оренду землі: Закон України. // Голос України. - 1998. – 23 жовтня. - №204.
6. Сисуєва Г.А. Деякі питання щодо оренди водних об'єктів// Проблеми законності. Республіканський міжвідомчий науковий збірник. /Сисуєва Г.А.// X. – 2003. -Вип. 61.- С.140-145.
7. Алексеев С.С. Общая теория права. Т.2. /Алексеев С.С.// М.: Юрид. лит. – 1982. – с.114.

Анотація

Барчук І.В. Окремі аспекти правового регулювання користування водними об'єктами місцевого значення на умовах оренди згідно національного законодавства. – Стаття.

У даній статті автор висвітлює деякі аспекти правового регулювання користування водними об'єктами місцевого значення на умовах оренди згідно з українським законодавством та вносить пропозиції до законодавства з метою його вдосконалення.

Ключові слова: водний об'єкт місцевого значення, договір оренди водних об'єктів, права і обов'язки сторін.

Аннотация

Барчук И.В. Отдельные аспекты правового регулирования пользования водными объектами местного значения на условиях аренды согласно национального законодательства. – Статья.

В данной статье автор рассматривает отдельные аспекты правового регулирования использования водных объектов местного значения на условиях аренды согласно украинскому законодательству и вносит предложения по улучшению законодательства в этом направлении.

Ключевые слова: водный объект местного значения, договор аренды водных объектов, права и обязанности сторон.

Summary

Barchuk I.V. Some aspects of legal regulation of using the water objects of local value on the terms of lease in obedience to the national legislation. – Article.

In this article an author lights up some aspects of the legal adjusting of using the water objects of local value on the terms of lease in obedience to the Ukrainian legislation and makes some suggestions to the legislation in relation to the ways of their perfection.

Key words: water objects of local value, contract of tenancy of water objects, right and duties of parties.

В.О. Джуган

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та
господарського права і процесу
Івано-Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

СКЛАД ВОДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ